

gasabb fokra, még kiterjedtebb befolyásra emelkedett, mint például első helyen átlag az európaiaknál, de eléggé gyakran a kínaiaknál s másoknál is, és viszont az ellenkező esetben levő népeknél.

Túlásnak nyilvánítom tehát Lambert azon felfogását, hogy ő a fogazati különbségeknek ugyanoly jelentő-

séget tulajdonít, mint minőkkel más külső sajátságok az egyes főtípusoknál csakugyan bírnak, és ennél fogva Lambertnek, az eddig elterjedtebb főtípusok osztályozásán tett módosításait, csupán a mostanig fellelt fogazati különbségek alapján, nem helyeselhetem.

DR. ISZLAV JÓZSEF.

XI. CSILLAGJÓSLÁS ÉS AZ EGÉSZSÉG.

Elmult a jövendölés ideje, mint eltűnt a csodák világa. Ha mai nap valami rendkívüli tünemény látható az égboltozaton vagy anyaföldünkön, nem kérdezzük többé, hogy az mit jelent, hanem hogy micsoda, s mely körülmények összetalálkozása hozta azt létre. Az emberek csak addig foglalkoztak a jövendöléssel, míg a természeti törvényeket, s ezek nyomán a természeti tüneményeknek okozatos egymásból való folyását fel nem ismerték.

Az emberi szellemnek sohasem volt nyugta az ösztöntől, mely őt a tünemények okainak megismerésére ünszolta, s a míg a természeti tünemények helyes megértéséhez még nem volt eléggé kifejlődött, az azokat szülő, természetfölöttieknek vélt erőkből a földi dolgok indító okait, s azon erők jelenségeiben a jövendő dolgok hirdetőit kereste.

A közelebb eső okokból, melyekből biztosabban tehetők volna, nem voltak hajlandók a jövőre következtetni. Ég felé irányzott vágyaik túlnyomósága mellett nem volt érzékük azok felfogására, értéküknek meglátolására; nem vették észre, például, hogy a flagellánsok vándorcsoportjait (a 13-ik században) követi a fekete halál, hogy épen azok terjesztik, kik e rémitő csapás vezeklés által eszközlendő elhárítására társultak s költöztek egyik helyről a másikra. De látták a szembeötlő üstökösöket, látták a csillagok változó állásait, látták az éjszaki fényt, s mindez magyarázatul szolgált

arra, a mi történik, s jeléül annak, a mi történni fog: Isten kezének s az emberi ügyekbe való közvetetlen beavatkozása bizonyítékának tartván azokat.

A dolgok ily visszás összekapcsolása egész tudományra nőtte ki magát, s valószínű, hogy róla is elmondották, mit mai nap méltán hangoztathatnak: hogy a *tudomány hatalom*. Nem is volt csekélység, szisztémába öltöztetni s bizonyítékokkal ellátni: miként lehet az égi jelekből a földi dolgokra következtetést vonni, a csillagokból az emberek jövő sorsát leolvasni. Bizonyosan ez ép úgy megkívánta az éleleszűséget, mint korunk egyik nagy vívmánya, az erő megmaradása törvényének kitalálása s bebizonyítása.

A legszembetűnőbb különbség a természetnek a képzelettől vezérelt eme tanulmányozása s a mai természettudományok között az, hogy amaz a rejtelmest kedvelte, s csakis az ilyet használhatta, míg mi az ismeretlen felderíteni, a természeti törvényekkel összhangba hozni igyekszünk.

Az asztrológia volt az a tudomány, mely a csillagok mozgásait az emberekre vonatkoztatta, hogy belőlük jövendölhessen; mely az égi testek miriádjait egyedül a czélra képzelte létezőnek, hogy a világegyetem végtelenségében csak porszemek tevő földünk emberi lakóival jövő sorsukat jó előre tudassa. A fatalizmussal vérrokonságban, fölöslegessé tette az emberi jólét feltételeinek kutatását: hiszen, a mi a

csillagokban írva van, az meg nem változtatható; az ellenében csak jámbor megadásnak van helye. Így az egészség megőrzésének módja sem okozhatt sok fejtörést: a csillagok állása határozta meg az egészségi szabályokat, s egyszerűbb volt a horoszkópot megtudni, mint kutatni mit bír el, vagy mit kíván meg természetünk.

Egy-két példát szolgáltatok a mondottakhoz, előbb a jóvendőmondásról, azután az asztrológiai egészségi szabályokról.

Nem régiben egy pár 17-ik századbeli lőcsei kalendáriom került kezembe, az egyik 1666-ról, a másik 1674-ről. Mindkettőt Neubarth Kristóf, teológus és asztrológus szerkesztette, s Brever Sámuel adta ki. Kis könyvecskék — igen nevezetes tartalommal.

A 17-ik században már tág rést ütött ugyan az emberi lélek babonahitű börtönébe a kételkedés szellemének s a kutatás vágyának elterjedése; de a nagy tömeg csüggett még ama kényelmét ápolgató szokáson: legkevesebbet a maga erejéből kivívni, legtöbbet titkos természetfölötti hatalmak által elérni. Hisz még mai nap is tapasztalható — ámbár csak a legműveletlenebb osztályban — mily nehezen írtható ki a babona s a fatalizmus réme.

Ily formán elég tér maradt még a jóvendülés mesterségének. Szomorú mesterség volt ez. A komor életnézethez képest, mely e kort jellemzi, az égről leolvasott jóslatok legtöbb esetben fenyegetők voltak, mintha csak örömeosebbs hirdették volna a balszerencsét, mint az óhajtott jót.

Lőcsei asztrológusunk sem különben. 1666-ra következőket tesz kilátásba asztrológiai vizsgálataiból „Az Plánétáknak és egyéb nevezetes fő Tsillagoknak forgásaiból vett“ jóvendöléseinek „a betegségekéről“ felülírt 4-ik fejezetében :

„Az mi az Halál szekerét illeti ez esztendőben, nem tsak az közönséges emberek Pajtája előtt fog forogni, de

az derék Várak előtt is fog hordoztatni, mellybe mind gazdagot és szegényt, férfiat és asszonyi állatot, vénet és ifjat fognak egy veremben hordani, mellyet nem tsak az elmúlt támadott két új tsillagok, avagy a Napbéli fogyatkozás bizonyítanak, de az béeső Aspectusok is igazán kijelentenek. Ez okon tehát mingyárt Uj esztendőben fog közénk jönni hideglelés, lép és fogfájás és egyéb hirtelen jövő flutusok; főképen fognak közénk jönni himlők és más egyéb dögleletes nyavalyák, ugymint hagy-máz, vérhas és hirtelen halál. Az terhesekre és gyermekszülőkre esik fogfájdalma és több más egyéb esetek, mellyeket könnyes szemmel fognak másoknak beszélni. Az fajtalan Venus fiai is az ő szolgálatjoknak jutalmukat elvészik. Néhol az Pestis fog uralkodni, és féllő hogy mint Amsterdamban, Pestis miatt 24348 ugy el ne haljanak etc. No ezért éljünk ugy, hogy az mennyei szekerben az szent Angyalokkal az égbe vitettessünk és az Christussal örökké élhessünk.“

1674-ik évre szóló jóvendöléseiben pedig ilyeneket olvasunk :

„ Az podegrásoknak is az ő kínzó idejek jelen lészen . . . Hasonlóképen az vitézlő rendre is rátalál az halál és azoknak sem fog kedvezni; igr az barommarha is mind apró és nagy igen fog döglenni.“

De, mintha csak maga is érezné, hogy bökkenője van a dolognak, jóvendöléseinek végfejezetében e vallo-másra fakad :

„Ekképen érts az 1666. elmélkedéseim felől, mellyeket Profetai jóvendölésnek nem mondok, hanem tsak Astrológiai vélekedéseknek, mellyet Isten kezében tart és tartani fog. Vedd jó néven kegyes Olvasó, és légy jó egészségben.“

Tehát daczára annak, amit „az béeső Aspectusok igazán kijelentenek“, csak asztrológiai vélekedésnek veendőék e jóvendölések.

Nincs módomban utána járni, mennyiben teljesültek e jóvendölések ; any-

nyi azonban belőlük is kivethető, hogy az azokat megelőző években igen kedvezőtlen egészségi viszonyok uralkodhattak. Úgy vélekedem ugyanis, hogy a jövődömondó, bár mennyire fordítsa el szemét a földi dolgoktól, csak az ismert viszonyokból indulhat ki, csak a már tapasztaltakra alapíthatja jóslását. Lehetetlenség abból, amit nem tudunk, vagy nem ismerünk, akármit is következtetni. Azért a kártyátvető cigányasszony is előbb tájékozást szerez magának azokról, kiknek azután szép szeretőt, pénzeslevelet stb. tesz kilátásba. Vagy feltehető, hogy asztrológusunk, például, hideglelésről szólott volna, ha azt nálunk honosnak nem tudja?

A jóslásnak ezen egyedüli reális alapjából, t. i. a fenforgó viszonyok ismeretéből pedig helyesebb következtetést vonhatunk az azt megelőző, mint az arra következő időre. S az idézett jövődölésekből is csak úgy ítélhetünk, hogy roppant halandóság pusztíthatott azok előtt hazánkban.

Kalendáriomunk végső lapjain találunk is valamit, mi e feltevésünket igazolja. A „magyar Chronica“ című fejezetben ilyeneken akad meg szemünk: „1622. Nagy döghalál szerte széllyel . . . 1644. Rákoczy György Erdélyből nagy haddal jő ki. Nagy döghalál grassál Magyarorszáiban.“

Ha mai nap kellene ily jövődömondásra adni fejünket, mennyire más út volna az, melyen járnunk kellene!

Legelőbb is a statisztikát hívnók segítségül, hogy tudassa velünk a több évtized halálozási számából levont átlagos évi halálozási hányadot. Ha e számok egy egész országra vonatkoznak, úgy tanácsos volna azokat ismét kisebb s kisebb körökre, az azokban észlelt halandóság kitüntetésével, szétosztani, hogy az egyformább életviszonyok befolyása a közegészségre kiderüljön. A statisztika számainak törvényszerűségében, azaz azoknak a viszonyok azonossága mellett tapasztalt

egyenlőségében befoglaltatnék azután a halandóságot illető jövődölésünk.

Ezután az orvosi tudományhoz kellene folyamodnunk, hogy adja elő tapasztalatait: minő halálokokat látott az egyes körökben uralkodóknak, s hányadrésze hal el a betegeknek? miféle járványok szoktak helyben képződni, s miféle tájkórok fordulnak ott elő?

S mint a meteorológus a világ minden részéből beérkezett telegráfi jelentéseket tanulmányozza, hogy a légáramlás iránya s kiterjedéséből s a légnyomás különbözőségéből a várható időjárást megjósolhassa: úgy az orvosnak is a világ minden vidékein fellépett járványokról kellene magának tudomást szereznie, hogy megmondhassa: fenyeget-e bennünket valamely közelgő járványos kór; s ha igen, mely viszonyok közt valószínűbb az, hogy bennünket is megtámad?

De ezek még csak a főbb mozzanatok. A közegészség a legkülönbözőbb viszonyok oly bonyolódott láncolatától függ, hogy hibás volna minden számítás vagy jövődölés (mely különben is csak általánosságban volna kifejezhető), ha lehető széles alapra nem fektetik. Befoly pedig a közegészségre a talaj s a használt víz minősége, a lakás módja, az élelmi szerek megszerzésének könnyű vagy nehéz volta; befoly a foglalkozás, a munkanem, a vagyonosság és műveltség; befolyanak a népszokások s erkölcsök, az állami intézmények; befoly a nép testalkata stb.

Mindez oly roppant auyaghalmazt képez, hogy már ez okból is, nem szólva a munka hálátlanságáról, meddőségéről, nem vállalkozhatik arra senki, hogy azt hitele vesztett jóslásokra feldolgozza. Sokkal helyesebb úton járunk, ha szerzett tapasztalatainkat s ismereteinket közegészségi állapotunk javítására használjuk fel és nem jövődölésre, mert csak *úgy szolgálunk a jövőnek is.*

* * *

Régi lőcsei naptárainkban minden hónaphoz, a változó égi jelek képzelt jelentéséhez képest, egy verses egészségi szabály van csatolva. Egy koszorúba kötve, így hangzanak:

Jan. Orvoslani most jó s vért is botsátani, — Erre gondod lévén, jól hozzá készülni.

Febr. Hideg ételt, italt most ne végy magadhoz, — Hogy egészségedre kárt valamiként ne hozz.

Mart. Martiusban igen bő nedveség testben, — Te légy mértékletes italban, ételben.

Apr. Most ingasd testedet s véredet botsássad, — Szép tiszta napokon magadat tisztítsad.

Máj. Mostan hogyha lehet borral erőssödgyél — És feleségeddel mértékletesen ély.

Jun. Ne botsásd véredet, ha szükség nem készítet, — Ne fürödgy, az hévség megbántya testedet.

Jul. Ágyban közösködést, orvoslást most elhadgy, — Megtört Anisumot, Sályát gyomrodnak adgy.

Aug. Ha rá nem kényszerít a nagy szükség téged, — Ne botsásd véredet s lesz jobb egészséged.

Sept. Jól lakjál, hány köppölt, fürödgy és légy tsinos, — Gyümölts, madár, vadhus, édes must most hasznos.

Oct. Mostan botsáthatod véredet bővebben, — Madár, vad s kövér lud hasznos ételedben.

Nov. Tartsd tisztán magadat és ély fűszerszámmal, — Fürödhetsz gyakorta, méhsert is jól igyál.

Dec. Karátson havában ély meleg étkekkel, — Tested erős borral s tápláld ködmennel.

E versek a salernoi barát-orvosoknak, a 13-ik század elején az angol királyhoz intézett, még a mult században nagy népszerűségnek örvendett költeményére emlékeztetnek. Nem versenyezhetnek ugyan vele sem tartalmasságra, sem kiterjedésre, sem a forma csinjára nézve; de osztják vele — úgy nagyjában — tanait, irányát, szellemét, mint azok az egész középkoron át, s

még jóval azon túl is, kevés változtatással uralkodók voltak.

E hosszú időszakban négy főszere volt az orvoslásnak t. i. az érvágás, köpölyözés, purgatio s vomitio, s alkalmazták ezeket a betegségek gyógyítására, nemkülönbben mint elhárításukra. Első helyen állt, mint — nézetük szerint — a legtöbb sikerrel biztató, az érvágás, s alkalmazták is a legtöbbet úgy az egészség helyreállítása, mint annak megőrzése czéljából. Ez utóbbi esetben azonban az égi jelekhez fordultak, vajjon javalják-e azt.

Azt képzelték a csillagokról, hogy mindegyike más-más befolyást gyakorol az emberre, például, hogy a tavasszal feltűnő csillagzatok (kos, bika, ikrek) a vér szaporítására s a testek növekvésére hatnak; az őszszel feltűnők fekete sárt gyűjtenek az élő szervezetben; az oroslány és kecskebak vad indulatokat keltenek; a Mars égető meleget gerjeszt stb. Amint ezen „sideritikus influxusokat“ károsaknak vagy jótékonyaknak itélték, s a bolygók állását valami kezdeményezésre kedvezőnek vagy kedvezőtlennek, a szerint cselekedtek, a szerint fecserélték vagy kimélték ereik tartalmát. S minthogy az érvágással vélték elejét vehetni az egészséget fenyegető minden veszélynek; sok esetben pedig az egészség megerősítésére találták szükségesnek: úgy — kelleltinél is több lévén az arra kijelölt nap — tömegesen nyílt az alkalom a vér-csapolásra.

A 13-ik századból maradt reánk az a hír, hogy a klastromi papok között annyira elharapódzott a vérbocsátás szokása, hogy szent Lajos, Franciaország királya, szükségesnek találta elrendelni, hogy évenként csak ötször legyen nekik megengedve, magukon eret vágatni, s pedig születésnapjukon, bőjt elején, husvétkor, szent Péter napján és november elsején. Különös kitüntetésnek s a nap öröméhez mért nagy élvezetnek vehették, hogy pocsékolhatták vérüket legsajátabb ünnepükön!

A salerno-i versekben (értelmük szerint röviden lefordítva) ilyeneket olvasunk:

„A 17-ik életév előtt kárt hoz a vérbocsátás, ámbár a jó étel és bor hamar helyrehozza az elvesztett erőt. Különbösen élesíti az érvágás az érzéket, erősíti az agyvelőt, könnyíti az álmodást, javára van a csontvelőnek, növeli a gyomornak emésztő tehetőségét, érczessé teszi beszédünket, elűzi a gondot s még sok más jóra szolgál“.

„Április, május s szeptember hónapok a legalkalmasabbak a vérbocsátásra; május első s a másik két hó utolsó napja azonban ártalmasak lehetnek. Ekkor kerülendő az érvágás és a sült liba élvezete. De légy akár fiatal, akár vén, ha terhedre van a vér, bátran bocsáthatod azt havonként“.

„Tavaszkor s nyáron jobb felől vágass eret, ősszel és télen bal felől...“

A vércsapolás volt tehát az egészség megőrzésének alapfeltétele.

Hogy mennyire fészkelte be magát e téves tan a nép gondolkozásába, mutatja az egyes vidékeken még mai nap is divó, rendesen tavasszal gyakorolt praeserváló vérbocsátás; s mutatja az a miniszteri szabályrendelet, mely a vérbocsátással való visszaélés megszüntetése végett hozott, de az okból, mert a praeserváló vérbocsátást egyenesen el nem tiltotta, hanem csak feltételekhez kötötte. célját teljesen eltesztette.

Jellemző e tárgyra nézve, miket egy mult századbeli tudós orvosunk, K. Mátjus István, Nemes-Küküllő és Maros-Székből egyesült Vármegyének R. Physikusa, „Ó és új Diaetetica“ című vaskos művében mond. E rokonszenves és nagyolvasottságú uri ember, ki „haszontalan költemény“-nek nevezi a csillagok influxusát, valamint az „ezen fudamentumon bizonyos napokhoz kötetett jó, jobb érvágást, köppölyözést, gabona vetést, italos purgatiót, hajnyírást, tsetstől választást...“ is, a vérbőségről következőleg nyilatkozik:

„Szerzik ezt, az egyébként egészséges testben: 1.) A kevéssé híves, tiszta aër, minémű a tavaszi. 2.) A könnyen emészthető és bőven tápláló eledelokkal való bőv és hosszas élés... 3.) A testnek nyugtatása, vagy tsak kevés, s eröltetés nélkül való gyakorlása; mint ezt a hizó barmokban is tapasztaljuk. 4.) A tsendes, hosszas álm, a melly kitágasítja az ereket, hogy több vért fogadhassanak bé. 5.) A vidám, tsendes elme; mert a sok gond megemésztí a testnek nedvességét. 6.) A gyakori vérbocsátások, akár mesterség akár természet munkája által légyenek azok: minthogy ezek által az élő erekből mindenkor többtöbb vér vonódik által a vérerekbe, a mellyek szoktak nevezetesen a plethorának fészkei lenni; az élő erekben is azért ez által szabadabb lévén a Chylusból készülő uj, édes vérnek általfolyása, az az egész testben inkább meggyül...“

„Orvoslása, a szerző okok elkerülése mellett, az érvágatás, de nem gyakran való; hanem esztendőben tsak egyszer, kétszer a szükséghez képest. Némelleyek tanátsoják a koplalást vagy ételtől való tartózkodást is. De hibásan; mert ettől ugyan a vér és egyéb nedvességek kevesülnek: de azon közben új édes Chylussal nem újíttatván, megtsipősülnek és rothadásra vetemednek, mellyek a sokságnál károsabbak. A munka és tsipős eledel is a vért nagyon apasztják. De itt is megjegyzést érdemel, hogy ezeknek is igen szükséges az érvágatást eleikben botsátani; minthogy a munka közben megindult, vagy a tsipős eledel ösztönözése által sebesebb kerengést tett sok vér könnyen nagy kárt tehetne.“

„Az utazók diaetája“ című fejezetben pedig azt olvassuk, hogy „a véresebbek“, mielőtt utrá kelnének, vágassanak magukon eret s vegyenek purgatiót, „mert máskint hideglelésbe vagy náthába esnek, vagy megrühösödnek s kifakadoz a testek.“

Ez idézetekből az tűnik ki, hogy a

sideritikus influxusok tagadásával igen csekélyet haladt a tudományos belátás, mennyiben magasztalt legfőbb kincsünk, t. i. az egészség megóvására vonatkozik, minthogy más érveléssel ismét csak arra az eredményre jutott vissza, hol már azelőtt volt, s ez érvelés magában véve sem dicsekedhetik valami nagy belértékkel. A megrögzött vérbocsátási mánia megmaradt, ha más okokra lett is alapítva.

Különben e század első felében is ragaszkodtak még a praeserváló vérbocsátáshoz. Az Encyclopaedie der gesammten Medizin (kiadta C. Ch. Schmidt, 1841.) Blutentleerung című cikkében ezeket olvassuk:

„Kisebb vérveszteségek élesztik a vértermelést (sanguificatio), előmozdítják a vérképződést (haematosi) a tüdőben, s tökéletesebb vér előállítására szolgálnak. . . . Az önmagától támadó vérzés részben már mint rendes, élettani működés fordul elő, részben pedig mint szükséges feltétele az egyén relatív egészségének. Legtöbbször azonban óvószert a betegségek ellen, például felhevülések, erőmegfeszítések, borélvezet után . . . s mint vérhányás, vérköpés . . . A vérzés gyakran, ha nem is gyógyító, úgy mégis enyhítő és az életet tartogató gyógyhatása a természetnek gyógyíthatatlan idült elfajulásoknál, például, a gümőkoros tüdőkből származó vérzések . . . Tagadhatatlan, ámbár túlzottan híresztelik, hogy a praeservatív vérbocsátással visszaélés történik. Azonban, amily kevéssé lehet el a természet nélküle, ép oly kevéssé mondhat le az orvos róla. . . . A visszaélés onnan ered, hogy a szer oly igen természetes.“

Csodálni való, hogyan vehették a betegség tünetét, mint a vérköpést a természet gyógyhatásának, hogyan képzelhették, hogy a vér, mennyiségének apasztása által, minőségében javul; hogy a szervezet rendes táplálása elősegíttetik, ha tápanyaga kevesbítetik; hogy a testből kibocsátott egy

pár unczia vérrel a kór-otoktávolítják el, mikor ezt nem láthatták, de nem is ismerték. A vérbőséget okozták minden bajért, pedig a munkás embernek nincs felesleges vére, s a tobzódó nevében, hanem életmódjában keresse rosszúl létének kútforrását.

A mit a vértermelésről és vérképződésről mondanak, az alaptalan feltevésnél nem egyéb, miután még ma sem vagyunk tisztában a felől, hogy a vér miként képződik, különösen miként képződnek a piros vörsejtek, habár tudjuk, hogy vérveszteség után a fehér vörsejtek többségben találatnak, s kedvező viszonyok közt meglehetősen rövid idő múlva ismét helyreáll az előbbi arány. A vérbocsátás nem élesztik a vérképződést, s nem szolgál tökéletesebb vér előállítására, mint-hogy a szervi működés csakis a pótlásra szorítkozik, s e pótlás éppen nem azonos a javítással. Az élesztő hatást legfőlebb azon értelemben fogadhatnók el, hogy a pótlásnál közreműködik, de ennek befejeztével megszűnik. Javításról pedig szó sem lehet, mert rendes körülmények között meg kell elégednünk azzal, ha a vér előbbi tulajdonságait visszaszerezte.

Mátyus urunk azonban, mint kora sem, melyben élt, nem egészen ment attól a balhittől, hogy sideritikus influxusok valósággal léteznek. Miután az asztrológusokat gúnnyal illette, így szól: „Hogy a Nap és a Hold mind az idő járásban, mind az egészség dolgában nagy változásokat tégyenek, azt *nyilvánban* tapasztalhatjuk. De azt nem a féle képzett influxussal cselekszik, hanem csupán csak a rajtuk fekvő Aérnek megkönnyítése és megnehezítése által, midőn t. i. azt bizonyos időben, bizonyos helyeken nyomják, vagy magukhoz huzzák. Innen, minden délelben, minden Ujságra és Aequinoctiumokra különös szellők is szoktak gerjedni. Az új hold a ráknak, csigának húását és az állatok csontjainak velejét meglágyítja és apasztja; a teli hold ellenben megtölti és keményíti. . . .

Vagynak, kik minden Ujságon vagy Aequinoctiumkor vért pöknek, vagy testeknek egyéb részein vér folyást szenvednek: vagynak, kiken a nyavalyatörés, bolondság, fulladozás, főfájás vesék fájdalma, szeplők, fakadékok s a t. minden Ujságra, vagy Hold töltire csalhatatlanul megújulnak. . . .“

Hosszas cikke végén számos példát idéz a mondottak bizonyítására. Mi csak egy párt szemelünk ki belőlük: „A gondosabb kertészek, úgy mond, a Holdnak ezt az erejét (az aërben alterácziót okozni) a maguk plántáin naponkint tapasztalják“. . . . „Fr. Baco Baro de Verulamio, Angliai tudós Philosophus úr és nagy Cancellarius, valahányszor a Holdban fogyatkozás lett, mindenkor el szokott volt ájulni, és a színt éledett fel, a mint az Hold újra megvilágosodott.“

Ez utóbbi példához hozzácsatolja a forrást, melyből azt meríté. Kérdés, hogy Verulami Baco maga, ki az indukciót tartá az ismeret szerzés egyedüli helyes útjának, nem tudta-e valamely közelebb eső okát gyakori elájulásainak.

A Holdnak e beavatkozása az élő szervezet működésébe még elég hívőre talál népünknel. A ritkább tünetények az égboltozaton, mint a nap- s holdfogyatkozások, az üstökösök, szinte még ma is összeköttetésbe hozatnak a közegészség állapotával. Nevezetesen az üstökösöket okolják, hogy kórcsirákat fejlesztenek s járványokat gerjesztenek. Mondani sem kell, hogy csak alsó rétegeiben a népnek találkoznunk ilyféle felfogással. Általánosabb volt-e hiedelem a természettudományok uralmának ideje előtt. Ha jól tudom, a 16-ik században élt egy híres, Th. Bartholinus nevű dán orvos, ki az üstökösöket az ég tályogainak nézte, melyek a levegőt megmetyezik s így halálos nyavalyákat okoznak.

E nagy kerülő után lőcsei verseinkhez visszatérve, kevés mondani valónk maradt.

A mértékletességet találjuk azokban egy párszor felemlítve, de nem mint díszes erényt, vagy jóllétünknek egy követelményét, hanem mint szomorú kénytelenséget, melyet a csillagok állása szab elénk. Az esetekben, a melyekben a csillagok a tobzódást nem ellenzik, betegséggel megtorolni nem fenyegetnek, a költő-asztrológus csak úgy kéjeleg az asztali örömök elképzelésében, „gyümölcs, madár, vad hús, édes must“ hasznos volta tudatában, s annak előérzetében, hogy „méhsert is jól igyál.“

A múlt századokban általában a mértékletesség nem igen tartozott azon erények közé, melyet a szegény sorsú emberen kívül, ki keserű kényszerűségből tevő, más is gyakorolt volna. Plutarchus szükségesnek látta, a magasabb hivatalnokok és diplomatáknak lelkükre kötni, hogy ne terheljék nagyobb feladattal gyomrukat, mint a mennyinek az megfelelni képes. A középkori lovagok dorbézólása utólérhetetlen mintaként ismeretes. S hogy a zárdák csendes falai közt a lemondás nem volt mindig a mértékletesség szülője, szinte köztudomású dolog. E mértékletlenséget úgy vélték helyreüthetni, hogy vérüket ontották időnként.

Az erkölcsök nemesedése, tagadhatatlan, a polgári szabadság felviradásának s a szellemi mozgalom élénkülésének idejétől datálandó.

Feltűnő az is a lőcsei versekben, a mit junius hóra tanácsolnak, hogy „ne fürödgy, az hévség megbántja tested“, holott aprilis, szeptember s november hónapokra az javalják: „szép tiszta napokon magadat tisztítsad“, fürödgy és légy tinos“. Ez abban leli magyarázatát, hogy az ó-korban a népelet oly nevezetes tényezőjévé vált fürdő-intézetek, melyeket az azután uralomra vergődött népek utánnoztak, a keresztes hadjáratok után fellépett sok ragályos s járványos betegség következtében, mint az egészségre nézve veszélyeseknek híresztelt helyiségek, hanyatlásnak indultak. Kü-

lönösen a hideg fürdő használata, s annak üdítő, edző hatása majdnem egészen feledésbe ment. Csak a múlt század elején kapták fel ismét az angolok a hideg fürdőt, s ezektől terjedt el kontinensünkre, s csak még később virágoztak fel újra a meleg fürdők.

Asztrológusunk is, mivel a nyári melegben használt fürdő alatt csak a hideget érthette, s talán „az bééső Aspectusok“ miatt is, tiltja azt ez időre; míglen a tavasszal s ősszel vett meleg fürdőt, melyeket érvágással vagy kö-

pölyözéssel lehetett összekötni, melegen is ajánlja.

Ilyen volt a viszony az Asztrológia s a Higiénia között. Az ennek magyarázatára felhozott példák egyszerűsége mellett is tanúskodnak: milyen nagyot haladt korunkig az emberi szellem, a mi maga részéről ismét arról biztosíthat bennünket, hogy az értelem világában nincs megállapodás, s a küzdött eredmények csak új hódításokra serkentenek.

DR. LESZNER REZSŐ.

APRÓBB KÖZLEMÉNYEK.

ÁLLATTAN.

(3.) HÁZI-ÁLLATAINK ŐSEI.* Bármennyire lapozgatunk a népek történetének és különösen kultúrtörténetének a könyvében; bár kiterjesztjük kutatásainkat évezredek előtti időkre: sehol, a legcsekélyebb nyomát sem találjuk annak, hogy hol és mikép történtek az első kísérletek mai házi-állataink szelidítése iránt.

A legrégebbi iratok, de még a regék világának tanúsága szerint is, midőn a művelődés hajnalodásának első sugarai ötlenek vizsgálódó szemünkbe, már ott találjuk a házi-állatokat az ember társaságában.

Arra a kérdésre, hogy mikor szelidültek meg a mi házi állataink, a történelem nem tud feleletet adni, de még a történelem előtti idő sem nyújt támaszpontot arra nézve, hogy honnan származnak, honnan, mely törzsszülők-től veszik eredetüket a jelenlegi házi-állatok. Pedig valóban nagyon érdekes volna ismerni házi-állataink őseit; érdekes volna e kérdést még azon szempontból is vizsgálat alá venni, vajjon csak egyszer, bizonyos vidéken, talán csak egy párral történt-e a szelidítés, vagy pedig különböző időkben, különböző helyeken és különböző fajokkal kezdődött az.

* Válaszúl St. O. úrnak T. R.-on.

E kérdés eldöntése fölötté nehéz.

Az ember — mint azt a mai nap élő vadaknál is tapasztaljuk — szeret állatokat maga körül tartani. Az ember haszonleső természetéből azt is következtethetjük, hogy a szelidítés körüli tapasztalatok és a belőle háramló haszon felfogása gyorsan terjedtek; elég volt bizonyos állatok hasznáról meggyőződni, hogy azután az ember nemcsak azokat, hanem hasonlókat is fogjon és szelidítsen meg magának.

Az ember szellemi képességénél, eszénél fogva hivatva volt az erdők és mezők állatai közül azokat kiválasztani, melyek húsup, tejök, izomerejük stb. által neki hasznára lehettek. És e tekintetben ősapáink műve oly tökéletes, hogy mi hosszú-hosszu évszázadokon át alig tehattünk még valamit az általuk már megszerzett kincshez.

De mely állatfaj volt az első, melyre az ember választása esett, és mely időszakban érvényesítte ezen gondolatát először? E kérdések, bár sokszor tárgyaltattak, véglegesen eldöntve még nincsenek. Legnevezetesebb házi-állataink tulajdonképeni eredeti házájával sem vagyunk tisztában, annál kevésbbé ismerjük azok ősszüleit.

Sokan azt tartják, hogy a legtöbb

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.